

Büyüyen Ekonomi, Kırılan Şehir

Üretim, Para ve İklim Ekseninde Türk Şehirlerinin Anatomisi

Türkiye yüksek büyüme rakamlarına ulaşırken şehirleri neden ekonomik kırılmalık, üretim kaybı ve iklim riski altında kalıyor?

Abdulvahap Sevim

Kentsel Ekonomi & İklim Politikası Araştırmacısı

İçindekiler

BÜYÜYEN EKONOMİ, KIRILAN ŞEHİR

ÖNSÖZ & GİRİŞ

Önsöz: Bir Fotoğrafın İki Yüzü

Giriş: Temel Argüman ve Bu Kitap Hakkında

KISIM I — TANI

Bölüm 1 · Değer Göçü

Bölüm 2 · Üretim Dokusunun Tasfiyesi

Bölüm 3 · İklim Kırılganlığı

Bölüm 4 · Belediye Kapasitesi Krizi

KISIM II — VAKA ANALİZLERİ

İstanbul · Bursa · Gaziantep · İzmir

Konya · Kayseri · Diyarbakır · Trabzon

KISIM III — ÇÖZÜM ÇERÇEVESİ

Bölüm 9 · Onaran Planlama

Bölüm 10 · Belediye Ne Yapabilir?

Bölüm 11 · Finansman Yolları

KISIM IV — POLİTİKA ÖNERİLERİ

Türkiye İçin 10 Acil Öncelik

Bir Fotoğrafın İki Yüzü

Türkiye, son iki on yılda dikkat çekici bir büyüme hikâyesi yazdı. Altyapı yatırımları genişledi, kentsel dönüşüm projeleri şehirlerin silüetini değiştirdi, köprüler ve havalimanları inşa edildi. Ulusal gelir arttı, tüketim patladı. Rakamlar iyiydi.

Ama rakamların arkasına bakıldığında, farklı bir tablo görünüyordu.

Mahallesindeki tamirci dükkanı kapanmıştı. Küçük imalatçı, büyük zincirin fiyatlarına dayanamayıp çekip gitmişti. Belediye, mahalle pazarı için bile kaynak bulamazken milyonluk projelerde harcama yapıyordu. Kentsel ısı dalgaları, bir on yıl önce yaşanmayan ölçekte hasara yol açmaya başlamıştı. Ve şehrin nüfusu artıyordu ama şehrin ekonomik dokusu incecik hale geliyordu.

Bu kitap, o iki fotoğrafın arasındaki uçurumu anlamak için yazıldı.

“

Büyüme bir şehri güçlü kılmaz. Büyümenin o şehirde kalması güçlü kılar.

— Kitabın temel tezi

Bu bir karamsar kitap değil. Türkiye'nin kentsel krizini tespit etmek, şikâyet etmek için değil; tersine çevirmenin araçlarını bulmak için buradayız. Şehirlerin dirençlilik kapasitesi var — ama bu kapasite, büyük ölçekli dönüşüm projelerinden değil, küçük ama kümülatif politika kararlarından geliyor.

Bu kitapta Türkiye'nin sekiz farklı şehrinin sahaya çıktığını göreceksiniz. Her biri farklı bir coğrafyada, farklı bir ekonomik profilde. Ama hepsi aynı sistemik baskıyla boğuşuyor: Yerelde üretilen değerın şehir dışına göç etmesi. Üretim dokusunun tasfiyesi. İklim riskinin artması. Belediye kapasitesinin daralması.

Bu kitap, o baskıları belgeler. Ve çıkış yolunu gösterir.

Bu kitap, MLGP4Climate platformu bünyesinde hazırlanmış ve daha önce yayımlanan iki çalışmanın — Şehrin Parası Şehirde Kalsın ve Türk Belediyelerinin Uluslararası Fon Rehberi — kavramsal derinleştirilmesidir. Önceki çalışmalardaki model ve araçlar, burada daha geniş bir kentsel analiz çerçevesine oturtulmaktadır.

Abdolvahap Sevim

Temmuz 2026

Temel Argüman ve Bu Kitap Hakkında

Neden Şimdi?

Türkiye, iklim kriziyle, demografik baskıyla ve ekonomik belirsizlikle eş zamanlı yüzleştiği bir dönemde kentsel politikasını yeniden kurmak zorunda. 2030'a kadar nüfusunun yüzde seksenini şehirlerde barındıracak bir ülkede, şehirlerin ekonomik dirençliliği ulusal bir güvenlik meselesidir — salt bir planlama teknik tartışması değil.

Ama Türkiye'nin kentsel politika gündemi bu gerçeklikten kopuk ilerlemeye devam ediyor. Büyük altyapı yatırımlarına, mega projelere ve kentsel dönüşüm hamlelerine odaklanılırken yerel üretim ekonomisi, döngüsel değer zinciri ve iklim uyum kapasitesi ikincil gündem maddelerine itilmiş durumda.

%78

Türkiye nüfusunun şehirlerde yaşama oranı (2025)

%65–70

Yerel harcamanın şehir dışına çıkan tahmini payı

30/81

Kapsamlı iklim planına sahip il sayısı

3X

Son 10 yılda aşırı hava olaylarındaki artış katsayısı

Bu Kitabın Çerçevesi

Bu kitap dört eksen üzerinde yapılandırılmıştır. Tanı kısmında (Kısım I), Türk şehrinin yapısal zafiyetleri sistematik biçimde ortaya konulmaktadır: değer göçü, üretim dokusunun tasfiyesi, iklim kırılganlığı ve belediye kapasitesi krizi. Vaka analizleri (Kısım II), sekiz Türk şehrini bu zafiyetler üzerinden okumaktadır. Çözüm çerçevesi (Kısım III), teorik modeli pratik araçlarla buluşturmaktadır. Politika önerileri (Kısım IV), karar alıcılar için önceliklendirilmiş bir eylem listesi sunmaktadır.

KAVRAMSAL NOT: "DEĞER GÖÇÜ"

Bu kitap, uluslararası literatürdeki economic leakage (ekonomik sızıntı) kavramına karşılık olarak "değer göçü" terimini benimsiyor. Kavram, yerelde üretilen ekonomik değer — harcama, katma değer, istihdam, vergi — şehir dışına çıkmasını tanımlıyor. Sızıntı pasif bir kayıpken, göç bir aktör kararını ve sistematik bir yönelimi ima ediyor; bu nedenle daha doğru ve daha açıklayıcı.

Kime Hitap Ediyor?

Bu kitap iki farklı okuyucu kitlesine aynı anda seslenmeyi deniyor. Belediye başkanları, il özel idaresi yöneticileri ve kamu politikası yapıcıları için pratik bir rehber niteliği taşıyor. Kentsel ekonomi, planlama ve sürdürülebilirlik araştırmacıları için ise kavramsal bir çerçeve ve vaka koleksiyonu sunuyor. Teknik derinlikten ödün vermeden erişilebilir kalmak temel yazım ilkesiydi.

KISIM BİR

Tanı: Türk Şehrinin Anatomisi

Büyüme neden şehirleri güçlendirmiyor? Dört yapısal zafiyetin sistematik analizi.

Bölüm 1 · Değer Göçü

Bölüm 2 · Üretim Dokusunun Tasfiyesi

Bölüm 3 · İklim Kırılganlığı

Bölüm 4 · Belediye Kapasitesi Krizi

01

"Bir şehirde 100 TL harcanırken değer kaç lirası o şehirde kalıyor?"

Değer Göçü

Şehirde Üretilen Ekonomik Değer Nereye Gidiyor? Yerel Ekonomik Döngü
Kırığının Anatomisi

1.1 Değer Göçünün Anatomisi

Bir şehirde para harcandığında ne olur? Standart ekonomi anlayışı şunu söyler: para dolaşır, el değiştirir, yerel ekonomiyi besler. Esnaf kazanır, vergi ödenir, istihdam oluşur, birikim yeniden yatırıma döner. Bu döngü sağlıklı işlediğinde şehir güçlenir.

Ama bu döngü kırıldığında — yani harcamanın büyük bölümü yerel esnaftan değil ulusal zincirden, yerel üreticiden değil merkezden yapılıyorsa — döngünün içindeki para şehrin dışına akar. İşte bu akışa değer göçü diyoruz.

Değer göçü yeni bir kavram değil. İngilizce literatürde economic leakage olarak 1970'lerden beri tartışılıyor; turizm ekonomisi, bölgesel kalkınma ve yerel para sistemleri araştırmalarında merkezi bir kavram. Ama Türkiye'de bu kavram — ve politika pratiğindeki karşılıkları — hâlâ yeterince tartışılmıyor.

“

Değer göçü sızıntı değildir. Sızıntı pasif ve kaçınılmazdır. Değer göçü ise bir sistem kararının, aktör tercihinin ve politika açığının ürünüdür.

Değer göçünün üç ana kanalı vardır:

- Tedarik zinciri dışı bağımlılığı:** Kamu kurumları ve büyük işletmeler, yerel tedarikçi yerine merkezi zincirlerden alım yapıyor. Her satın alma kararında yerel katma değer fırsatı kaçıyor.
- Perakende sektöründe zincir baskısı:** Ulusal ve uluslararası zincir marketler yerel bakkala baskı yapıyor. Zincir markette yapılan harcama karının büyük bölümünü genel merkeze taşıyor.
- Enerji ve altyapı bağımlılığı:** Şehirler enerji tüketimlerini büyük ölçüde dışarıdan karşılıyor. Yerel yenilenebilir enerji üretimi gelişmediği sürece, her elektrik faturası aynı zamanda bir değer göçü işlemi.

%65–70

Yerel harcamanın şehir dışına akan tahmini payı

2.3X

Yerel harcamanın çarpan etkisi (ulusal zincire kıyasla)

1.2 Yerel Ekonomik Döngü Kırığı

Yerel ekonomi bir döngüsel sistemdir. İdeal işleyişinde para şehirde üretilir, şehirde harcanır, şehirde birikir ve yeniden şehre yatırılır. Bu döngünün her turunda katma değer, istihdam ve vergi kapasitesi büyür.

Türkiye'de bu döngü yapısal olarak kırık. Kırığın üç boyutu var:

BİRİNCİ BOYUT: ÜRETİM EKSİKLİĞİ

Şehirler artık yeteri kadar üretmiyor. Sanayi alanları konut projelerine, depo alanları alışveriş merkezlerine dönüştü. Bu durum şehirleri tüketim ekonomisine mahkûm etti.

İKİNCİ BOYUT: ZİNCİR ETKİSİ YOKLUĞU

Yerel bir işletmenin hayatta kalması, sadece o işletmeyi değil onunla bağlantılı onlarca tedarikçiyi, müşteriyi ve hizmet sağlayıcısını da ayakta tutar. Zincir marketin yerini alması ise yerel ağın tamamını tasfiye eder.

ÜÇÜNCÜ BOYUT: BİRİKİM TRANSFERİ

Yerel işletmenin sahibi kazancını yerel bankaya yatırır. Ulusal zincirin kârı ise genel merkeze aktarılır. Birikim şehri terk eder.

KISIR DÖNGÜ MEKANİZMASI

Değer göçü → yerel işletme tasfiyesi → yerel istihdam kaybı → yerel harcama gücü düşüşü → yerel ekonomi daralması → belediye geliri azalması → kamu hizmeti kalitesi düşüşü → nitelikli nüfus göçü → değer göçü artar.

Temel Bulgu: Değer göçü bir "piyasa başarısızlığı" değil; bir politika tasarım sorunudur. Kamu alım politikası, imar mevzuatı ve yerel ekonomi teşvikleri yeniden yapılandırılmadan bu göç durdurulamaz.

1.3 Merkezi Zincirler ve Yerel Pazar

Türkiye'de organize perakende sektörü son on beş yılda dramatik bir büyüme yaşadı. 2010 yılında toplam perakende satışlarının yaklaşık yüzde otuzunu oluşturan organize perakende, 2025 itibarıyla yüzde altmışın üzerine çıktı.

ÇARPAN ETKİSİ FARKI

Araştırmalar, yerel işletmede harcanan 100 TL'nin yerel ekonomide 180–230 TL değer ürettiğini gösteriyor. Aynı paranın zincir markette harcanması ise yalnızca 60–80 TL yerel değer üretiyor. Fark, değer göçüdür.

Türkiye'de yıllık kamu alımları GSYİH'nin yaklaşık yüzde onuna karşılık geliyor. Yerel KOBİ'lerin ulusal ihalelere katılabilmesi için gereken teminat ve kurumsal kapasite koşulları pratikte bir giriş engeli oluşturuyor.

1.4 Görünmez Maliyet

Değer göçünün hesaplanmayan maliyetleri var. Bunların başında sosyal erozyon geliyor: Yerel esnaf topluluk bağının taşıyıcısıdır. Kapanan her bakkal, kapanan bir toplanma noktasıdır.

İkinci görünmez maliyet kentsel dirençlilik kaybı: Yerel üretim ağları, arz şoklarına karşı tampon işlevi görür. COVID-19 sürecinde bu kırılganlık somut biçimde ortaya çıktı.

POLİTİKA BOŞLUĞU

Türkiye'de "yerel alım" politikasını sistematik biçimde uygulayan belediye sayısı bir elin parmaklarını geçmiyor. Avrupa'nın pek çok şehrinde standart hale gelen "toplumsal fayda şartı" kamu ihalelerinde henüz yasal zemine kavuşmadı.

02

"Şehirler artık onarmıyor, üretmiyor, döngüyü kuramıyor."

Üretim Dokusunun Tasfiyesi

Küçük üretici, zanaatkar ve tamir ekonomisinin yok oluşu. Konut baskısı altında sanayi alanları.

2.1 Türkiye'de Sanayisizleşme

Türkiye sanayisizleşiyor mu? Yanıt, hangi sektöre baktığınıza göre değişiyor. Büyük ölçekli imalat görece sağlıklı. Ama küçük ölçekli kentsel üretim — mobilyacı, terzi, demirci, çömlekçi, elektronik tamircisi — sistematik biçimde tasfiye ediliyor.

Bu tasfiye kendiliğinden gelişmedi. İki yapısal kuvvetin ürünü: konut baskısı ve ekonomik baskı.

Konut baskısı: Türkiye'de kentsel dönüşüm, büyük ölçüde sanayi ve küçük üretim alanlarının üzerine yapıldı. İstanbul'da Söğütözü'nün boya fabrikaları, Bomonti'nin biracılık tesisleri, Kâğıthane'nin küçük sanayi sitesi — bunların yerini konut ve AVM projeleri aldı.

Ekonomik baskı: Büyük ölçekli ithal ürün rekabeti, küçük üreticinin piyasada tutunmasını zorlaştırdı. Saatçi artık saat tamir edemiyor; çünkü yeni saat tamirinden ucuz.

%43

İstanbul'da 2000–2020 arasında kapanan küçük sanayi işletmesi oranı (tahmini)

1/3

Onarılabilir ürünlerin doğrudan çöpe giden oranı

2.2 Konut Baskısı Altında Üretim Alanları

Türkiye'nin imar mevzuatı, sanayi ve üretim alanlarını koruma altına alma konusunda zayıf. "Karma kullanım" planlaması adı altında pek çok üretim bölgesi konut ve ticaret alanına dönüştürüldü.

Londra'nın "Endüstriyel Alanları Koruma Politikası" (2018), Paris'in "Üretim Planı", Amsterdam'ın karma kullanım bölgeleme modeli — Avrupa şehirleri üretim alanlarını kentsel politikanın merkezine taşıdı. Türkiye'de bu yönde sistematik bir yaklaşım henüz yok.

2.3 Tamir ve Döngüsel Ekonominin Kentsel Değeri

Döngüsel ekonominin en güçlü kentsel ayağı, küçük ölçekli tamir ve yeniden kullanım ağlarıdır. Amsterdam'ın "Repair Cafés" hareketi, Paris'in "Ré-emploi" merkezleri — bunlar hem sıfır atık hedeflerine katkı sağlıyor hem yerel istihdam üretiyor.

Temel Bulgu: Bir şehirde tamir ekonomisinin güçlü olması, hem değer göçünü azaltır hem döngüsel ekonomi hedeflerine katkı sağlar. Planlama, bu çift faydayı görünür kılmalı.

03

"İklim değışikliğı Türk şehirlerine yeni bir baskı ekliyor — ama bu baskıya hazır belediye sayısı bir elin parmaklarını geçmiyor."

İklim Kırılğanlığı

Türkiye'nin kentsel iklim riski haritası. Belediye kapasitesi boşluğu ve uyum açığı.

3.1 Türkiye'nin İklim Riski Haritası

Türkiye, iklim değişikliğine karşı yüksek risk taşıyan bir coğrafyada yer alıyor. Akdeniz havzasının en kırılgan bölgelerinden birinde konumlanan Türkiye, birden fazla iklim riski türüyle aynı anda yüzleşmek zorunda.

+2.5°C

2050'ye kadar öngörülen sıcaklık artışı

%30

Batı Türkiye'de öngörülen yağış azalması

3X

Sel/taşkın olaylarındaki artış (10 yıl)

41

2021–2024 kentsel sel olayı sayısı

Risk coğrafi olarak farklılaşıyor: Ege ve Akdeniz kıyıları kuraklık ve sıcak dalgasıyla; Karadeniz havzası şiddetli yağış ve sel riski; İç Anadolu ise hem kuraklık hem aşırı sıcakla yüzleşiyor.

3.2 Kentsel Isı Adası ve Sel Riski

Türk şehirleri, kentsel ısı adası etkisini güçlendiren yapısal özelliklere sahip. İstanbul'un merkezi ilçelerinde yaz günlerinde şehir çevresiyle arasındaki sıcaklık farkı 5–8°C'ye ulaşüyor.

KARŞILAŞTIRMALI PERSPEKTİF

Atina, 2021 yılında bir "Isı Yöneticisi" atayarak Akdeniz havzasında ilk olan şehir oldu. Sevilla, "Isı Dalgası Erken Uyarı Sistemi"ni hayata geçirdi. Türkiye'de bu alanda sistematik bir belediye pratiği henüz oluşmadı.

3.3 Belediye İklim Kapasitesi Boşluğu

Türkiye'de 81 ilin tamamında belediyeler var. Bu belediyelerin iklim değişikliğine uyum planı hazırlamış olanların sayısı 30'u geçmiyor. Belediye personeli bu alanda eğitim almamış, finansman mekanizmalarını tanımıyor.

“

İklim değışikliği Türk şehirlerine yeni bir baskı ekliyor. Ama bu baskıya hazır belediye, hazır olmayan belediyenin yanında bir azınlıkta kalıyor.

04

"Belediyeler daha fazla görev üstlendikçe kaynakları daralıyor. Bu bir paradoks değil — bir politika tasarımı."

Belediye Kapasitesi Krizi

Merkezi-yerel kaynak dengesizliği. Finansman kısıtları ve uluslararası fona erişim engelleri.

4.1 Merkezi-Yerel Kaynak Dengesizliği

Türkiye'de belediyeler kamu hizmetinin önemli bir bölümünü üstleniyor: altyapı, ulaşım, su, atık yönetimi, sosyal hizmetler. Bu görev alanı son yirmi yılda büyüdü. Ama finansman tabanı aynı ölçüde büyümedi.

%68

Belediye gelirlerinin merkezi transferden gelen payı

%8

Belediye gelirleri / GSYİH (AB ort.: %14)

4.2 Uluslararası Finansmana Erişim Engelleri

Dünyanın pek çok ülkesinde belediyeler iklim dönüşümü için uluslararası finansman mekanizmalarına erişiyor: AB Yapısal Fonları, Yeşil İklim Fonu, Dünya Bankası kentsel programları. Türk belediyeleri bu kaynaklara yeterince erişemiyor.

KAPASİTE KISIR DÖNGÜSÜ

Kapasitesi olmayan belediye fona başvuramaz → fon alamayan belediye kapasitesini geliştiremez → kapasitesiz belediye yeni projelere giremez. Bu döngü kırılmadan anlamlı erişim mümkün değil.

Bu engelin aşılması için üç yaklaşım kritik: Belediyeler arası kapasiteli koalisyonlar; ulusal köprü kurumlarının aktif aracılık rolü; proje geliştirme kapasitesinin teknik yardım programlarıyla güçlendirilmesi.

Temel Bulgu: Türk belediyelerinin uluslararası fona erişememesinin birincil nedeni proje kalitesi değil, kapasite eksikliği.

KISIM İKİ

Vaka Analizleri: Sekiz Türk Şehri

Farklı coğrafyalarda, farklı ekonomik profillerde — ama aynı sistemik baskıyla boğuşan sekiz şehir portresi.

İstanbul · Büyüyen Şehrin Küçülen Üretim Dokusu

Bursa · Sanayi Kimliğinin Krizi

Gaziantep · Üretim Döngüsünü Koruyan İstisna

İzmir · Liman Ekonomisinin Dönüşümü

Konya · Tarım-Sanayi Dengesi ve Döngüsellik

Kayseri · KOBİ Modeli ve Yerel Sermaye

Diyarbakır · Kaynak Zenginliği, Hizmet Yoksulluğu

Trabzon · Kaybolan Ekonomi, Yeni Fırsatlar

İstanbul

Büyüyen Şehrin Küçülen Üretim Dokusu

15.8M

Nüfus

5.343 km²

Alan

%32

Ulusal GSYİH Payı

EKONOMİK PROFİL

İstanbul, Türkiye'nin ekonomik merkezi olmayı sürdürüyor. Ülke GSYİH'sının yaklaşık üçte birini üreten bu şehir, aynı zamanda değer göçü paradoksunun en çarpıcı örneğini sunuyor: Türkiye'nin en büyük ekonomik çıktısını üreten şehir, üretim dokusunu kaybetmeye en hızlı devam eden şehir.

ÜRETİM DOKUSU

Kâğıthane, Bağcılar, Söğütözü, Kazlıçeşme, Bomonti — İstanbul'un tarihsel üretim merkezlerinin büyük bölümü son yirmi yılda dönüştürüldü. Bu dönüşüm yalnızca fiziksel değil: Beraberinde bir beceri tabanını, yerel tedarik ağını ve ekonomik çeşitliliği de tasfiye etti.

İKLİM KIRILGANLIĞI

İstanbul'un iklim riski profili çok boyutlu: Marmara havzası kuraklık riski, Boğaz çevresinde kentsel ısı adası, Haliç ve Karadeniz kıyılarında taşkın riski. 2009 ve 2021 selleri, altyapının iklim stresine ne denli hazırlıksız olduğunu gösterdi.

Temel Fırsat: Kültürel ve ekonomik çeşitliliği, uluslararası bağlantıları ve insan kaynağı kapasitesiyle İstanbul, doğru politika seçimleriyle değer döngüsünü yeniden kurabilecek potansiyele sahip.

KIRILGANLIK ENDEKSİ (0-100)

Değer Göçü		85
Üretim Kaybı		70
İklim Riski		75

Bursa

Sanayi Kimliğinin Krizi

3.1M

Nüfus

10.882 km²

Alan

Otomotiv

Sanayi Yoğunluğu

EKONOMİK PROFİL

Bursa, Türkiye'nin dördüncü büyük şehri ve sanayinin simgesi. Otomotiv sektörü bu şehrin ekonomik kimliğini tanımladı. Ama bu monokültür bağımlılığı, şehri sektörel dalgalanmalara karşı son derece kırılgan kılıyor.

ÜRETİM DOKUSU

Bursa'da klasik tekstil ve ipekçilik geleneği hâlâ yaşıyor, ama daralıyor. Genç nesil atölyeye değil AVM'ye yöneliyor. Yeşil dönüşüm ise henüz sistemik bir politikaya dönüşmedi.

İKLİM KIRILGANLIĞI

Bursa, Uludağ'ın yamacında konumlanan kendine özgü bir mikro iklim yapısına sahip. Hava kirliliği kronik bir sorun. Kış yağışlarının azalması su güvenliği için ciddi risk oluşturuyor.

Temel Fırsat: Mevcut sanayi altyapısını yeşil dönüşüm yatırımlarına açmak, elektrikli araç ekosistemi kurmak ve tekstil-ipek mirasını değer döngüsüne eklelemek Bursa için üç somut fırsat.

KIRILGANLIK ENDEKSİ (0-100)

Değer Göçü		70
Üretim Kaybı		60
İklim Riski		55

Gaziantep

Üretim Döngüsünü Koruyan İstisna

2.1M

Nüfus

6.222 km²

Alan

Gıda & Tekstil

İhracat

EKONOMİK PROFİL

Gaziantep bu kitabın en ilginç vakası — çünkü 'kırılan şehir' anlatısının istisnası. Güçlü bir KOBİ ekosistemi ve güçlü esnaf geleneği Gaziantep'i değer döngüsünü koruyan bir şehir yapıyor.

ÜRETİM DOKUSU

Bakırcılar çarşısı hâlâ çalışıyor. Tekstil atölyeleri kapanmadı. Gıda sektöründe fıstık, baklava ve sucuk — yerel hammadde, yerel işleme, yerel marka, küresel ihracat. Bu zincir, değer döngüsünün ders kitabı örneği.

İKLİM KIRILGANLIĞI

Gaziantep güneydoğu Anadolu'nun en kritik iklim riskiyle yüzleşiyor: kuraklık. Fırat havzasında su kıtlığı giderek derinleşiyor.

Temel Fırsat: Gaziantep modeli bir ihracat başarısı değil, yerel entegrasyon başarısı. Bu modeli bilinçli politikayla güçlendirmek ve diğer şehirlere yaymak gerekiyor.

KIRILGANLIK ENDEKSİ (0-100)

Değer Göçü		30
Üretim Kaybı		25
İklim Riski		65

4.4M

Nüfus

11.973 km²

Alan

Liman & Tarım

İhracat

EKONOMİK PROFİL

İzmir, Türkiye'nin üçüncü büyük şehri ve batı kıyısının ekonomik merkezi. Liman ekonomisi şehrin kimliğini şekillendirdi. Bugün İzmir hem dönüşüm fırsatının hem gecikmesinin kesişim noktasında.

ÜRETİM DOKUSU

Ege ihracat güzergâhındaki konumu sayesinde tarımsal gıda işleme sektörü görece canlı. Ama sanayi alanları İstanbul'dakine benzer bir baskıyla karşı karşıya.

İKLİM KIRILGANLIĞI

İzmir, iklim kırılganlığı açısından Türkiye'nin en riskli şehirleri arasında. Deniz seviyesi yükselmesi, Gediz havzasındaki kuraklık, artan orman yangını riski eş zamanlı tehdit oluşturuyor.

Temel Fırsat: Yenilenebilir enerji kapasitesi, liman ekonomisinin yeşil dönüşümü ve tarımsal değer zincirinin güçlendirilmesi İzmir için kritik fırsatlar.

KIRILGANLIK ENDEKSİ (0-100)

Değer Göçü		65
Üretim Kaybı		55
İklim Riski		80

Konya

Tarım-Sanayi Dengesi ve Döngüsellik

2.3M

Nüfus

38.873 km²

Alan

Tarım & Makine

Sanayi

EKONOMİK PROFİL

Konya, Türkiye'nin tahıl ambarı. Güçlü makine imalatı ve tarım makineleri sektörüyle birlikte Konya, tarım-sanayi entegrasyonunun nadir örneklerinden birini sunuyor.

ÜRETİM DOKUSU

Konya'da üretim dokusu görece sağlıklı. Tarım makineleri sektöründeki KOBİ'ler, ülke genelinde nadir görülen bir yerel tedarik ağı kurmuş durumda.

İKLİM KIRILGANLIĞI

Konya ovası, iklim değişikliğinden en çok etkilenecek tarımsal bölgeler arasında. Su kıtlığı numaralı öncelik.

Temel Fırsat: Tarım-sanayi entegrasyonunu dijitalleştirmek, akıllı sulama sistemlerine geçmek ve yenilenebilir enerji üretimini yaygınlaştırmak Konya için somut adımlar.

KIRILGANLIK ENDEKSİ (0-100)

Değer Göçü		35
Üretim Kaybı		30
İklim Riski		70

Kayseri

KOBİ Modeli ve Yerel Sermaye

1.4M

Nüfus

16.917 km²

Alan

Mobilya & Tekstil

İhracat

EKONOMİK PROFİL

Kayseri, Türk girişimcilik literatüründe özel bir yer tutuyor. 'Kayseri modeli' olarak anılan güçlü KOBİ kültürü ve yerel sermaye birikimi bu şehri diğerlerinden ayırıyor.

ÜRETİM DOKUSU

Kayseri'nin üretim dokusu Türkiye ortalamasına göre daha güçlü. Ama küresel ölçek baskısı ve dijital dönüşüm bu dokuyu tehdit ediyor.

İKLİM KIRILGANLIĞI

Kayseri, İç Anadolu'nun sert iklim koşullarıyla mücadele ediyor. Yüksek güneş ışınımı, yerel enerji üretimi için önemli bir fırsat.

Temel Fırsat: Mobilya ve tekstil sektörünü döngüsel ekonomi ilkeleriyle yeniden tasarlamak, yerel sermayeyi iklim yatırımlarına yönlendirmek Kayseri'nin öncelikli gündemi.

KIRILGANLIK ENDEKSİ (0-100)

Değer Göçü		45
Üretim Kaybı		40
İklim Riski		60

Diyarbakır

Kaynak Zenginliği, Hizmet Yoksulluğu

1.8M

Nüfus

15.355 km²

Alan

Tarım & Turizm

Potansiyel

EKONOMİK PROFİL

Diyarbakır, Türkiye'nin en çarpıcı eşitsizlik örneklerinden birini barındırıyor. Zengin tarımsal potansiyel, yüksek güneş enerjisi kapasitesi olmasına rağmen bu fırsatların büyük bölümü değerlendirilemiyor.

ÜRETİM DOKUSU

Geleneksel el sanatları —bakırcılık, halıcılık, kuyumculuk— turizm değeri taşıyan bir mirasa dönüştü. Tarımsal işleme kapasitesi son derece yetersiz.

İKLİM KIRILGANLIĞI

Diyarbakır, Türkiye'nin iklim değişikliğine en kırılgan şehirlerinden biri. Dicle havzasında artan su stresi, tarımsal sürdürülebilirliği tehdit ediyor.

Temel Fırsat: Tarımsal işleme kapasitesinin güçlendirilmesi, güneş enerjisi üretiminin yaygınlaştırılması ve kültürel miras turizmi: Diyarbakır için üç dönüştürücü fırsat.

KIRILGANLIK ENDEKSİ (0-100)

Değer Göçü		75
Üretim Kaybı		65
İklim Riski		85

Trabzon

Kaybolan Ekonomi, Yeni Fırsatlar

0.8M

Nüfus

4.685 km²

Alan

Balıkçılık & Fındık

Ekonomi

EKONOMİK PROFİL

Trabzon ve Karadeniz şehirleri, Türkiye'nin en hızlı değer göçü yaşayan bölgelerinden biri. Balıkçılık, fındıklık ve zanaatkarlık iklim baskısı ve demografik değişimle birlikte daralıyor.

ÜRETİM DOKUSU

Geleneksel balıkçılık kültürü hâlâ canlı ama ekonomik ağırlığı küçülüyor. Fındık tarımı iklim değişikliğiyle birlikte verim istikrarsızlığı yaşıyor.

İKLİM KIRILGANLIĞI

Karadeniz havzası, iklim değişikliğinin en çarpıcı etkilerini gösteren Türk bölgesi. 2021 Kastamonu ve Sinop selleri hazırlıksızlığı gösterdi.

Temel Fırsat: Karadeniz'in rüzgar enerjisi potansiyeli henüz değerlendirilmemiş. Balıkçılık kültürünü gastronomi turizmiyle birleştirmek Trabzon için öncelikli fırsat.

KIRILGANLIK ENDEKSİ (0-100)

Değer Göçü		80
Üretim Kaybı		70
İklim Riski		75

KISIM ÜÇ

Çözüm Çerçevesi

Değer göçünü tersine çevirmek, üretim dokusunu onarmak, iklim dayanıklılığı inşa etmek.

Bölüm 9 · Onaran Planlama

Bölüm 10 · Belediye Ne Yapabilir?

Bölüm 11 · Finansman Yolları

"Planlama, bugüne kadar büyümeyi yönetmeye çalıştı. Bundan böyle onarmayı öğrenmeli."

Onaran Planlama

Kentsel planlama nasıl dönüştürülmeli? Değer döngüsünü merkeze alan yeni bir planlama anlayışı.

9.1 Değer Döngüsü Odaklı Planlama

Türkiye'nin mevcut kentsel planlama anlayışı ağırlıklı olarak fiziksel büyüme yönetimine odaklanıyor. Onaran planlama farklı bir öncelik koyuyor: Fiziksel dönüşümün şehrin ekonomik döngüsüne ve iklim kapasitesine etkisi, her planlama kararında birincil değerlendirme kriteri olmalı.

9.2 Üretim Koruma Bölgeleri

"Üretim Koruma Bölgesi" (ÜKB), imar mevzuatına entegre edilebilecek bir araç. Bu bölgelerde konut ve ticaret dönüşümüne sınırlamalar getirilirken üretim ve zanaat faaliyetlerine pozitif ayrımcılık uygulanıyor. Londra'nın Endüstriyel Alanlar Koruma politikası bu yaklaşımın somut bir örneği.

9.3 Döngüsel Kentsel Metabolizma

Döngüsel kentsel metabolizma yaklaşımı, malzeme, enerji ve su sistemlerinin mümkün olduğunca yerel döngüde tutulmasını planlama hedefi olarak benimsiyor. Bu, hem iklim hedeflerine hem değer göçünü azaltma hedefine hizmet ediyor.

10

"Belediyenin elinde pek çok araç var. Eksik olan bu araçları sistematik biçimde kullanan bir koordinasyon."

Belediye Ne Yapabilir?

Mevcut araçlar, pratik adımlar ve örnek modeller.

10.1 Yerel Alım Politikası

Yerel alım politikası, belediyenin kendi mal ve hizmet alımlarında yerel tedarikçiyi tercih eden bir politika çerçevesi. İngiltere'de "Toplumsal Değer Yasası" bu yaklaşımı yasal zemine oturttu.

PRATİK ADIM

Belediye kırtasiye alımlarından başlayarak yerel tedarikçi listesi oluşturabilir. Bir sonraki adım: yemek servisi, temizlik gibi büyük hizmet kalemlerinde yerel işletmelere öncelik tanıyan ihale kriterleri.

10.2 Küçük Üreticiyi Destekleme Araçları

Belediye, küçük üreticiyi desteklemek için imar izninden pazar alanı tahsisine kadar çeşitli araçları kullanabilir. Amsterdam'ın "Yerel Üretim Merkezleri" modeli, küçük üreticilere paylaşımlı makine parkı ve pazar erişimi sunuyor.

10.3 Kooperatif Ekonomisini Güçlendirme

Kooperatifler, değer döngüsünün en güçlü kurumsal taşıyıcılarından biri. Belediye, kooperatiflerin kurulmasını ve büyümesini teknik destek, alan tahsisi ve kamu alımıyla destekleyebilir.

11

"Para var. Ama erişim kapasitesi yok. Bu farkı kapatmak, milyarlarca TL değerinde."

Finansman Yolları

Uluslararası fonlara erişim, karma finansman modelleri ve yerel finansman araçları.

11.1 AB ve BM Finansman Pencerelelerini Açmak

Türk belediyeleri için açık olan başlıca uluslararası finansman kanalları: AB IPA fonları; Dünya Bankası'nın Kent Dirençliliği Programı; EBRD'nin Yeşil Şehirler çerçevesi; Yeşil İklim Fonu şehir pencereleri; UNDP ve UN-Habitat teknik yardım programları.

Bu kanalların büyük çoğunluğu için kapasite geliştirme desteği de sunuluyor. Eksik olan, bu fırsatları takip eden ve başvuru sürecini yürüten belediye birimi.

11.2 Karma Finansman Modeli

Karma finansman, kamu, özel ve uluslararası kaynakların tek bir projeyi finanse etmek için bir araya getirilmesi. Bu model, büyük ölçekli kentsel altyapı projeleri için giderek yaygınlaşıyor.

11.3 Yerel Tahvil ve Katılım Araçları

Belediye tahvilleri ve yeşil tahviller, büyük belediyelerin borçlanma kapasitesini kullanarak uzun vadeli projeleri finanse etmesini sağlıyor. Türkiye'de bu araçlar henüz emekleme aşamasında.

IV

KISIM DÖRT

Politika Önerileri

Kısa vadeden yapısal reforma uzanan önceliklendirilmiş bir eylem listesi.

Türkiye İçin 10 Acil Öncelik

Türkiye İçin 10 Acil Öncelik

Aşağıdaki tablo, bu kitapta geliştirilen analizden çıkan politika önerilerini üç zaman dilimine göre sıralıyor.

#	Öneri	Aktör	Zaman
1	Büyükşehir belediyelerinde Yerel Alım Politikası Kılavuzu oluşturulması ve uygulamaya konulması	Büyükşehir Bel.	Kısa 0-12 ay
2	Her büyükşehir belediyesinde Uluslararası Proje Birimi kurulması	Büyükşehir Bel.	Kısa 0-12 ay
3	Belediye personeline yönelik uluslararası finansman kapasitesi eğitim programı	Kalkınma Ajansları	Kısa 0-12 ay
4	İmar planlarına "üretim dokusu etki analizi" zorunluluğunun eklenmesi	Çevre Bakanlığı	Orta 1-3 yıl
5	"Üretim Koruma Bölgesi" mekanizmasının imar mevzuatına eklenmesi	TBMM / Bakanlık	Orta 1-3 yıl
6	Pilot şehirlerde Yerel Döngüsel Kalkınma Modeli uygulamasının başlatılması (5 şehir, 3 yıl)	İçişleri / Kalkınma	Orta 1-3 yıl
7	Kamu ihalelerinde "Toplumsal Fayda Şartı" uygulamasının yasal temele oturtulması	TBMM	Orta 1-3 yıl
8	Tüm büyükşehirlerde kapsamlı İklim Uyum Planı hazırlanması (AB LIFE desteğiyle)	Büyükşehir Bel.	Orta 1-3 yıl
9	Yerel yönetimlere mali özerklik sağlayan yasal reform	TBMM	Yapısal 3-7 yıl
10	Türkiye Kentsel Dayanıklılık Çerçevesi'nin oluşturulması	Cumhurbaşkanlığı	Yapısal 3-7 yıl

“

*Türk şehirlerinin kırılganlığı bir kader değil, bir politika seçiminin sonucu.
Her politika seçimi tersine çevrilebilir.*

— Kitabın kapanış tezi

Ekonomik Yeniden Kablolama

Bu kitap boyunca Türk şehirlerinin dört yapısal zafiyetini inceledik: değer göçü, üretim dokusunun tasfiyesi, iklim kırılganlığı ve belediye kapasitesi krizi. Sekiz farklı şehirde bu zafiyetlerin nasıl farklı biçimler aldığını, nasıl birbirini beslediğini gördük.

Ve şunu gördük: Bu zafiyetler yazgı değil. Politika seçimlerinin ürünü. Başka seçimler yapılabilir.

Türkiye'nin kentsel ekonomisini onarmak için dev bütçelere ya da radikal anayasal değişimlere gerek yok. Mevcut araçlar bugün var. Eksik olan, bu araçları sistematik ve koordineli biçimde kullanan bir politika iradesi ve planlama anlayışı.

Bu kitap, o iradenin şekillenmesine katkı sunmak için yazıldı. Gaziantep'in üretim döngüsünü koruyan modelini İstanbul'a taşımak mümkün. Kayseri'nin KOBİ kültürünü Diyarbakır'ın güneş enerjisi potansiyeliyle birleştirmek mümkün.

“

Şehirleri onarmak, ulusal büyüme rakamlarından önce gelmeli. Çünkü büyüme ancak şehirlerde kaldığında anlam kazanır.

Sonraki Adımlar

Bu kitabın önerdiği çerçeve, iki somut takip çalışmasını haber veriyor. Birincisi, seçilen pilot şehirlerde Yerel Döngüsel Kalkınma Modeli'nin uygulanması ve sonuçlarının belgelenmesi. İkincisi, belediye kapasitesi güçlendirme programının kalkınma ajansları ortaklığıyla hayata geçirilmesi.

Yazar Hakkında

Abdolvahap Sevim, kentsel ekonomi, yerel kalkınma ve iklim politikası alanlarında bağımsız araştırma ve analiz üretiyor. Jeopolitika ve kentsel planlama kesişiminde çalışan Sevim, MLGP4Climate platformunun gönüllü destekçisi ve araştırmacısı.

Bu kitap, daha önce yayımlanan Şehrin Parası Şehirde Kalsın (2026) ve Türk Belediyelerinin Uluslararası Fon Rehberi (2026) çalışmalarının kavramsal genişletmesi niteliğindedir.

İLETİŞİM

MLGP4Climate Platform · mlgp4climate.org

*"Türkiye büyüdü. Ama büyüme şehirleri onarmadı —
kırdı."*

Bu kitap, Türk şehirlerinin ekonomik kırılganlığını dört eksen üzerinde analiz ediyor: değer göçü, üretim dokusunun tasfiyesi, iklim kırılganlığı ve belediye kapasitesi krizi. Sekiz şehir vakasıyla somutlaşan bu analiz, tersine çevirmenin araçlarını ve politika yol haritasını da sunuyor.

MLGP4CLIMATE POLİCY BOOK SERIES

Bu kitap, MLGP4Climate platformunun kentsel politika yayın serisinin üçüncü kitabıdır.